

Gospić je, pak, ovim svojim pothvatom na najbolji mogući način podsjetio na nekadašnje svoje vrijeme kad je, iako u statusu austrijskog i starojugoslavenskog »strafstiona«, bio značajno hrvatsko kulturno središte, u čijoj gimnaziji je, napr., krajem prošloga stoljeća bilo sjelo književnika (Marek, Gavazzi, Đurašin, poslije herceg Josip Marušić, Janko Kamenar, poslije predsjednik Matice hrvatske, Krsto Pavletić itd.), a Lika je ovim gospićkim pothvatom podsjetila našu znanstvenu i kulturnu javnost na vrijeme kad je potkraj 15. st. u njezinu malom selu Kosinju pod obroncima sjevernog Velebita proradila stara glagoljaška tiskara — prva tiskara na cijelom prostoru području Slavonskoga juga i kad je u glagoljaškoj i frankopanskoj Lici kulturna potreba bila došla do stupnja knjiške produkcije u ono vrijeme novoj i u svijetu tek jedva poznatoj tehnici tiskanja.

Zbog svega toga treba odati priznanje i pokretaču i uredniku Biblioteke »Ličke župe« Mati Pavliću i sjajnom prijevodu prof. Zlate Derossi i darovateljici originala prof. Cvijeti Marković.

KAŠTELANSKO RAVNO POLJE

Kaštelanski zbornik 1, Split, 1988.

Petar-Zdravko Blajić

U donjokaštelanskom polju jedno područje bogato po mnogim arheološkim spomenicima zove se Bijaći ili Bihaci. U IX. st. Bijaći su jedno od privremenih sjedišta hrvatskih knezova. Već u rimsko doba tu se nalazilo naselje s mnogim onodobnim vikenticama koje su vlasnici nazivali *villae rusticae*. Koncem prošlog stoljeća osnovano je društvo za arheološka istraživanja s imenom *Bijaći*; djelovalo je gotovo četrdeset godina. U lipnju 1982. g. od grupe mladih Kaštelana potekla je ideja o osnivanju društva za očuvanje kulturne baštine Kaštela te je koncem 1983. u hotelu »Palace« u Kaštel-Starom osnovan Inicijativni odbor, a sredinom 1985. konačno je u Kaštel-Lukšiću osnovano i *Društvo za očuvanje kulturne baštine Kaštela »Bijaći«*. Javni i kulturni radnici i ljubitelji kulturne baštine učlanjuju se u Društvo. Godinu dana nakon osnivanja, u lipnju 1986. zajedno s Izdavačkom radnom organizacijom »Logos« u Splitu i društveno-političkim organizacijama općine Kaštela, organizirano je predstavljanje knjige *Povijest Kaštela* dr. Vjeko Omašić; o knjizi je govorio prof. Frane Baras. Po uzoru na neke druge sredine, ovo novo društvo, Društvo »Bijaći«, pokreće svoj *Kaštelanski zbornik* kao publikaciju koja će se baviti svim oblastima života, s posebnim naglaskom na zaštiti kulturno-povijesne baštine i valoriziranju povijesti ovoga kraja, kako piše u *Riječi redakcije KAŠTELANSKOG ZBORNIKA 1*. Zbornik se je pojavio nedugo nakon osnivanja samostalne kaštelanske općine, koja, izgleda, pokazuje veliko razumijevanje za djelatnost Društva »Bijaći«. Prvi broj Zbornika sa suradnjom većeg broja suradnika pripremljen je u kratkom vremenu. Suradnja u Zborniku otvorena je i poželjna za sve znanstvene, kulturne, prosvjetne i sportske radnike, umjetnike i pisce koji se bave kaštelanskom problematikom; u prvom broju su pozvani na suradnju i vlasnici starih rukopisa, fotografija i uopće dokumenata o nekadašnjem životu u Kaštelima da ih stave na raspolaganje za objavljivanje. Urednik prvog Kaštelanskog zbornika je dobar poznavalac i pisac povijesti rodnih Kaštela dr. Vjeko Omašić.

Dok govorimo o ovom Zborniku ne smijemo mimoći zbornik *Kaštel-Lukšić: Pet stoljeća župe 1482—1982*, koji je izišao s brojnim prilozima i fotografijama nakon velike crkvene proslave petstoljetnog jubileja kaštel-lukšićke župe. Prvi Kaštelanski zbornik, 187 stranica, podijeljen je na više rubrika: aktualnosti, tragom prošlosti, zaštita kulturno-povijesnih spomenika, kultura, ekologija, portreti, literarni zapisi i ljetopis.

U rubrici *Aktualnosti* donesen je dio govora Mate Berišina, predsjednika SO Kaštela, na svečanjoj akademiji povodom 43. obljetnice oslobođenja Kaštela,

dok Mario Jerčić govori o novoj kaštelanskoj općini osnovanoj sredinom travnja 1986, a Vinko Klišmanić o novom velikom projektu marine »Sedam Kaštela«.

U rubrici *Tragom prošlosti* Dušan Jelovina piše o starohrvatskoj trobrodnoj crkvi sv. Marte u Bijaćima čiji se rekonstruirani ciborij nalazi u Muzeju hrvatskih spomenika u Splitu, a Franko Oreb o srednjovjekovnom groblju oko crkve sv. Jurja od Raduna kod Kaštel-Starog. Poznati arheološko-historijski lokalitet, smješten na istaknutom grebenu Balavanu i oko njega na padinama Kozjaka iznad Kaštel-Lukšića, zove se Ostrog; u njegovoj prostornoj organizaciji kroz povijest piše Tonči Burić. O problemu autentičnosti Trpimirove i Mucimirove isprave iz 852. i 892, o čemu je inače mnogo raspravljano u našoj historiografiji, piše Ivo Plepel. Osnovne podatke o razvoju revolucionarnog radničkog pokreta i komunističke partije u prošlom ratu u Kaštelima donosi Ante Lučin.

U rubrici *Zaštita kulturno-povijesnih spomenika* akademik Cvito Fisković govori o zaštiti povijesnih i kulturnih spomenika u trogirsko-splitskim kaštelima, a mladi sveučilišni profesor, dr. Ivo Babić, poziva našu kulturnu javnost, osobito odgovorne i moćne u Splitu i Kaštelima: Sačuvajmo Bijaće! Obitelj Cipiko imala je svoj kaštel u današnjem Kaštel-Starom, pa o prostornom razvoju tog kaštela piše Katja Marasović, a mladi likovni umjetnik i restaurator Marko Klaić piše o pali »Gospino Uznesenje« Palme Mladega, što se nalazi u baroknoj župskoj crkvi u Kaštel-Lukšiću.

U rubrici *Kultura* o djelatnosti kulturno-prosvjetnog glazbenog društva »Napredak« u Kaštel Kambelovcu koje je djelovalo od 1924. do 1956. piše Ante Lučin. Dr. Nikola Buble iz Trogira — nedavno je objavio svoju doktorsku dizertaciju »Glazbena kultura stanovnika trogirske općine« — priložio je u Zborniku svoj rad naslovljen »Vokalna folklorna glazba Kaštela od sredine 19. st. do 1975. god.« Pisac ovih redaka je s kolegom don Čipčićem prvi obavio magnetofonsko snimanje crkvenog pučkog pjevanja u kaštelanskim župama. Dvadeset i šest godina nakon smrti kipara Marina Studina ostvarila se njegova želja: naime, u kuli Čipiko u Kaštel-Novom otvorena je Galerija Studin, pa o osnivanju i perspektivama razvoja te galerije piše Ankica Babin.

Kažu da je Kaštelanski zaljev najzagađeniji dio Jadrana; o problemima zaštite životne sredine na području Kaštelanskog zaljeva u rubrici *Ekologija* govori u svom prilogu Mladen Ciko. O Ivanu Kumbatu (†1744), sinu siromašne težačke obitelji iz Kaštel-Štafilića koji je postao mletački general, piše Hrvoje Morović, a o Ivanu Danilu, političaru i znanstvenom radniku (1820—1895) iz Kaštel-Starog, Vjeko Omašić, a Ante Lučin o Dijegu Rokovu, organizatoru radničkog pokreta u Kaštelima iz Kaštel-Gomilice, u rubrici *Portreti*.

U rubrici *Literarni zapisi* doneseno je nekoliko pjesama pučkog pjesnika Antona Bakmaza; o njima govori Janko Pera. Iz zapisa Lovre Omašića (1889—1980) donesena je crtica »Kopači blaga u Ostrogu«. Mate Bakotić piše o historijskoj pripovijesti koja govori o seoskom harambaši Pavlu Marušiću iz Kaštel-Sućurca, koji je ubijen za vrijeme anarhije 1797. godine. Ante Peran u prilogu »Tribižinski potok« poetizira život i pogibiju nekoliko mladih kaštelanskih revolucionara, osobito Ante Teralana.

Ljetopis donosi nekoliko priloga iz pera Tomislava Gančevića, Frane Barasa i Vjeko Omašića.

Svojom pojavom *Kaštelanski zbornik I.* popunja prazninu koja je vladala na tom području u Kaštelima; on će iz broja u broj, ako bude nastavio izlaziti, što mu od srca želimo, sigurno mijenjati svoju fizionomiju koju je redakcija prvim brojem tek zacrtala; širit će broj suradnika i tema i na taj način postajat će nezaobilaznim izvorom podataka za buduću opširniju sintetičku povijest događaja, života i običaja u Kaštelima, o kojima pjeva pjesma:

»Kaštelansko ravno polje
Leži kao sinje more.
Sedam sela poredano
Kano sedam labudova.«